

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Негативні фінансово-економічні тенденції в Україні зумовлені зокрема відсутністю ефективної податкової політики, науково обґрунтованої концепції та методів і механізмів реформування податкової системи в трансформаційний період. Відповідно назріває необхідність докорінної перебудови існуючої податкової системи України й адаптації її до вимог європейського законодавства.

Досліджено існуючу систему оподаткування в Україні, визначено основні напрямки її реформування та вдосконалення основних видів податків.

Ключові слова: податкова система, податкова політика, податкове навантаження, реформування системи оподаткування, євроінтеграція.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин та існування різних форм власності, коли державна власність не має домінуючого значення, основним джерелом доходів держави є податки, які формують податкову систему країни.

Сьогодні податкова система України перебуває на етапі кардинальних перетворень. У державі постійно проводилась політика зміни системи оподаткування, але, на жаль, не завжди продумана, економічно обґрунтована та не завжди це відбувалось у комплексі з іншими фінансовими нововведеннями. Важливим моментом є те, що ставки податків повинні бути економічно обґрунтованими. Адже, як свідчить зарубіжний досвід, у країнах з низькими податками швидше зростали зайнятість, інвестиції, продуктивність праці та загалом виробництво [1]. При цьому варто пам'ятати, що під час збільшення податкових ставок часто зменшується податкова база, що призводить до скорочення податкових надходжень. Це відбувається внаслідок спаду обсягів виробництва, рентабельності підприємств, а також зростання кількості юридичних та фізичних осіб, які ухиляються від сплати податків [2, с. 10].

Варто зазначити, що на сьогодні в Україні діє податкова система, яка за своєю структурою подібна до податкових систем розвинених європейських країн, оскільки всі закони, що торкаються оподаткування, розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Проте в Україні податкова система, на відміну від економічно розвинених країн, не є інструментом підвищення фіскальної конкурентоспроможності держави, що не сприяє посиленню підприємницької активності суб'єктів господарювання та поліпшенню соціального добробуту населення. Тобто з допомогою наявного податкового механізму держава нездатна здійснювати управління суспільним розвитком, неспроможна через регулювання податками впливати на фінансово-економічну ефективність у відтворювальному процесі й на соціальну стабільність у населення [3]. За оцінками експертів, загальне податкове навантаження в Україні майже вдвічі перевищує цей показник у розвинених країнах світу. Це стимулює приховування реальних обсягів економічної діяльності, виведення її у "тінь".

Сукупність всіх перерахованих вище причин поступово спричинили низку проблем в українській економіці, серед яких: виникнення податкової

заборгованості платників перед бюджетом та державними цільовими фондами; нерівномірне податкове навантаження, внаслідок чого найбільший податковий тягар покладено на законослухняних платників, позбавлених податкових пільг; широкомасштабне ухилення від оподаткування. Адже саме недосконалість, нестабільність законодавчої бази та тільки фіскальний характер податкової політики є одними з найвагоміших чинників тінізації економіки, оскільки в суб'єктів господарювання немає стимулів інвестувати свій капітал у "легальну економіку".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих учених, які приділяли увагу розробці теоретичних основ оподаткування і принципів побудови податкових систем варто згадати Ж. Бодена, Т. Гоббса, Д. Локка, А. Сміта, Д. Рікардо, Л. Штейна, А. Вагнера, К. Вікселя, Д. Мілля, П. Самуельсона, А. Лаффера, В. Лебедева, І. Озерова та ін. В українському науковому просторі заслуговують на увагу праці таких вітчизняних вчених економістів: В.Л. Андрущенко, С.А. Буковинського, О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, В.М. Гесця, В.І. Грушка, А.І. Даниленка, О.Д. Данілова, М.Я. Дем'яненка, О.Д. Заруби, Б.Є. Кваснюка, Н.І. Костіної, В.І. Кравченка, Ю.П. Лебединського, І.І. Лукінова, Л.І. Нейкової, С.С. Осадця, О.І. Пилипченка, А.М. Поддєрьогіна, Г.О. П'ятаченка, М.І. Савлука, Д.М. Стеценка, І.Г. Ткачук, В.М. Федосова, Д.М. Черваньова, В.В. Шокуна, С.І. Юрія та інших.

Проте варто зазначити про недостатність наукових праць, в яких порівнюється податкова система України з податковими системами країн Євросоюзу та інших розвинених країн. Крім того, недостатньо досліджені питання напрямів інтеграції податкової системи України до європейського економічного простору.

Найчастіше науковці у своїх працях трактують поняття "податкова система" як сукупність податків, що стягуються в державі, форми та методи їх побудови, методи розрахунку податків та податковий контроль. З іншого боку, податкова система є сукупністю правових норм, що регулюють розміри, форми, методи і терміни стягнення податків і платежів, які мають податковий характер і необхідні державі для виконання її функцій [4, с. 266].

Проте, на нашу думку, податкову систему варто передусім розглядати, виходячи з принципів узгодженості, економічної обґрунтованості та соціальної справедливості, і трактувати її як динамічну систему, що охоплює сукупність податкових платежів, механізмів їх обчислення та сплати, обов'язків, прав та відповідальності податкових органів та платників податків, а також правових норм, які регулюють надходження податкових платежів до державного чи місцевих бюджетів країни та використання цих платежів залежно від їх призначення та спрямування.

Постановка завдання. Основними завданнями роботи є: дослідження існуючої системи оподаткування в Україні, виявлення основних її недоліків та переваг; визначення найважливіших напрямів її реформування, враховуючи те, що Україна обрала курс на євроінтеграцію; вдосконалення окремих видів податків відповідно до вимог чинного європейського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Досвід, набутий Україною за роки незалежності, переконливо свідчить, що ефективне правове регулювання податкової системи України є не тільки важливою передумовою суспільного розвит-

ку, але й нагальною потребою економічного зростання. Необхідність і важливість чіткого правового регулювання податкової системи довели провідні науковці світу та підтверджено історичним розвитком більшості держав [5]. Спроби реформування податкової системи України здійснюються постійно, але істотних зрушень, на жаль, вдалося досягнути лише в окремих напрямках.

Для того, щоб змінити стан податкової системи, необхідні структурні зрушення у цій сфері. Серед основних напрямів реформування податкової системи доцільно назвати: демократизацію податкової служби України, а саме зміну ідеології її функціонування на основі реформування податкової служби; підвищення фіскальної ефективності податків унаслідок розширення податкової бази, покращення адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків; забезпечення більш рівномірного розподілу податкового тягаря між платниками податків; стимулювання розвитку бізнесу та підвищення ефективності виробництва; посилення оподаткування екологічно шкідливих і небезпечних виробництв.

Варто наголосити, що в питаннях формування і реалізації податкової політики не повинно бути точного копіювання досвіду окремих країн світу, оскільки не можна накладати податкову систему будь-якої країни на нашу дійсність [6, с. 78]. Кожен новий крок у податковому законодавстві повинен бути чітко обґрунтованим, логічним, доступним для розуміння і прийматися тільки у тому випадку, коли доведено економічний ефект від такої новації та проведено глибокий і ґрунтовний аналіз ефекту від її застосування в українському податковому законодавстві, спираючись на досвід розвинених країн світу.

Позитивно на ефективність податкової системи України вплине поетапне зменшення ставки податку на прибуток до 16 % [7], що являється позитивною практикою у країнах-членах ЄС, де ставка цього податку за останні роки істотно зменшилася.

Сьогодні актуальне питання із реформування системи соціального забезпечення. На жаль, позитивних зрушень у зазначеній сфері в частині зниження податкового навантаження на роботодавців за останні роки не відбулося. Натомість зросли розміри відрахувань, які сплачують роботодавці до соціальних фондів. Єдиним шляхом реформування системи соціальних внесків може бути лише їхнє зниження. Позитивним зрушенням у податковій системі України є введення єдиного соціального збирання. Важливо є те, що реформування системи соціальних зборів має відбуватися одночасно з удосконаленням системи оподаткування доходів фізичних осіб. Разом зазначені заходи дадуть змогу зробити істотний крок у напрямі легалізації доходів громадян, розширення податкової бази.

Крім того, дедалі актуальнішою проблемою для держави стає виплата заробітної плати в "конвертах", оскільки від "тіньових" розрахунків вона втрачає бюджет, а через непоінформованість і низький рівень свідомості вельми дорогою ціною платять за це і самі наймані робітники. Громадяни, які погоджуються отримувати зарплату в "конвертах", не тільки сприяють розвитку тіньових схем, а й позбавляють себе соціальної захищеності. Адже пенсію вони матимуть тільки виходячи з офіційно нарахованої суми заробітної плати. Ухиляючись від оподаткування шляхом мінімізації реальних доходів, вони позбавляють себе не тільки достойної пенсії в майбутньому, а й лікар-

няних, декретних виплат, отримання банківських кредитів тощо. Маючи дуже сумнівний виграш сьогодні, неофіційні працівники однозначно програють в майбутньому.

Потребує удосконалення і система спрощеного оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності. Запровадження такої системи мало безумовно позитивний вплив на розвиток малого та середнього бізнесу, адже відбулося істотне зростання надходжень до бюджету від суб'єктів малого та середнього бізнесу. Тому спрощену систему оподаткування необхідно зберегти на цьому етапі соціально-економічного розвитку країни. Проте вона потребує істотного доопрацювання через її неузгодженість із чинним податковим законодавством та наявністю можливостей для ухилення від оподаткування.

Ще одним не менш важливим кроком реформування сучасної податкової системи є негайна зміна корумпованої системи адміністрування податку на додану вартість і особливо його відшкодування. Для мінімізації цієї проблеми необхідно диференційовано стимулювати експорт продукції. Звільненню від сплати податку повинні підлягати тільки ті групи товарів, в яких висока частка доданої вартості. Крім того, необхідно провести політику упорядкування системи пільг, пов'язаної з цим податком. Адже в нашій країні навпаки пільги впроваджуються для підтримки виробників, а не споживачів, що є одним із парадоксів у процесі формування і сплати ПДВ. Чітко вираженим прикладом цього є звільнення від сплати ПДВ аптечного бізнесу, адже в цінах на ліки закладені надприбутки для власників такого бізнесу [8].

Запровадження податку на нерухоме майно дасть змогу значною мірою зупинити неконтрольоване збільшення вартості житла та зробить його більш доступним для різних категорій громадян. Податок на нерухомість потрібен для стимулювання розвитку нового будівництва, ремонту аварійних будівель і споруд, економічного розвитку країни. Адже мета введення такого податку – збалансувати доходи і витрати бюджету держави та сприяти підвищенню ефективності використання нерухомості суб'єктами господарювання [9].

Економіка України потребує масштабного залучення інвестиційних ресурсів, що зумовлюється незадовільним станом матеріально-технічної бази вітчизняних товаровиробників, надзвичайно високим рівнем зношення основних засобів промисловості, необхідністю відповідного інвестиційного забезпечення інноваційних процесів. Виходячи з цього, завдання створення сприятливого інвестиційного клімату є одним з пріоритетів економічної політики держави. Крім того, доцільним є звільнення від оподаткування новоствореного виробництва (за винятком підприємств, що займаються торговою, постачальницько-збутовою та посередницькою діяльністю), на період його окупності, але не більше трьох років, при цьому чітко визначивши критерії знову створеного виробництва [10, с. 392]. Перелік критеріїв повинен бути логічно продуманим та економічно обґрунтованим, щоб такий крок не став черговим приводом для ухиляння від сплати податків.

Ще одним не менш важливим кроком до вдосконалення сучасної податкової системи є створення таких інформаційних систем [11], які б дозволили автоматизувати більшість функцій підрозділів податкової служби, зокрема й впровадження інформаційно-комунікаційних технологій до процесів обслуговування платників податків, про що свідчить досвід країн-членів

СНД. Реалізація програм щодо обслуговування платників податків з використанням нових ІТ-технологій свідчить, що податкові служби країн-членів СНД спрямовують свої зусилля на створення такої системи, яка здатна гармонізувати економічні інтереси держави і платників податків. Це сприяє своєчасному та у повному обсязі надходженню платежів до бюджету без істотного навантаження на платників податків, завдяки наданню їм зручних, швидких та доступних послуг.

Вдосконалення податкової системи України повинно відбуватися шляхом спрощення механізму оподаткування, підвищення ефективності системи адміністрування податків, а також забезпечення всіх учасників податкових відносин повною інформацією про сплату податків. Крім того, в Україні очікуваний позитивний ефект від податкової реформи може бути значно сильнішим, ніж у країнах Євросоюзу. Зокрема, послаблення податкового тиску на фінансові ресурси підприємств, що спрямовуються на розвиток, сприятиме активізації інвестиційних чинників зростання, а спрощення податкової системи – зменшенню витрат на адміністрування податків. Крім того, необхідно змінити пріоритети контролю із суто фіскального напрямку на безпосереднє обслуговування платників податків та удосконалити систему інформаційної взаємодії з усіма пов'язаними з оподаткуванням і контролем інституціями як в середині держави, так і співробітництва з міжнародними організаціями.

Висновки. Як бачимо, обтяжливість податкової системи України визначається не тільки величиною податкових ставок, а й надмірністю податкового навантаження, суперечливістю й нестабільністю податкового законодавства. Тому податкова система України потребує негайного поступового реформування, яке повинно бути спрямоване на вдосконалення інституціональних умов оподаткування, а також вдосконалення структури податкової системи та окремих її елементів відповідно до європейських стандартів. Реформування податкової системи необхідно проводити виходячи із стратегічних цілей України – побудови соціально-орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки та інтеграції у європейське співтовариство.

Література

1. **Mabry R.** Introduction to Economic principles / R. Mabry, H. Ulbrich. – New York : McGraw – Hill Company, 1989.
2. **Турчинов О.В.** Теорія оптимізації оподаткування : монографія / О.В. Турчинов. – К. : Вид-во Б.В., 1995. – 85 с.
3. **Славкова А.** Податкова система України: стратегічні напрями реформування // Актуальні питання сучасної економіки : матер. І-ої Всеукраїнської заочної наук.-практ. конф. – Ч. III / А. Славкова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1113>.
4. **Ковальчук С.В.** Фінанси : навч. посібн. / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. – Львів : Вид-во "Новий світ – 2000", 2006. – 568 с.
5. **Цимбал Т.Я.** Правове регулювання податкової системи України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право" / Т.Я. Цимбал. – Ірпінь, 2008. – 18 с.
6. **Крисоватий А.І.** Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : монографія / А.І. рисоватий. – Тернопіль : Вид-во "Карт-бланш", 2005. – 371 с.
7. **Податковий кодекс України:** Закон України № 2856-VI від 23.12.2010.

8. **Бюджетна** заборгованість. Упередження незаконного відшкодування ПДВ. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.sta.gov.ua> – Сайт Державної податкової адміністрації України.

9. **Попадюк Н.** Податок на нерухомість: реалії та перспективи / Н. Попадюк // Юридичний журнал. – К. : Вид. організація Юстиніан, 2007. – № 12. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.gustinian.com.ua/article>.

10. **Соколовська А.М.** Податкова система держави: теорія і практика становлення : монографія / А.М. Соколовська. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2004. – 454 с.

11. **Чередніченко А.П.** Актуальні проблеми та головні завдання реформування ДПС України / А.П. Чередніченко // Фінанси України. – 2006. – № 2. – С. 113-121.

Хромьяк Н.В., Чубай В.М. Реформирование налоговой системы Украины в трансформационный период

Негативные финансово-экономические тенденции в Украине предопределены в частности отсутствием эффективной налоговой политики, научно обоснованной концепции и методов и механизмов реформирования налоговой системы в трансформационный период. Соответственно назревает необходимость коренной перестройки существующей налоговой системы Украины и адаптации ее к требованиям европейского законодательства.

Исследована существующая система налогообложения в Украине, определены основные направления ее реформирования и совершенствования основных видов налогов.

Ключевые слова: налоговая система, налоговая политика, налоговая нагрузка, реформирование системы налогообложения, евроинтеграция.

Khromyak N.V., Chubay V.M. Reforming the tax system in Ukraine during the transition period

Deepening economic and worsening financial crisis in Ukraine caused, primarily, the lack of effective tax policy, scientific concepts and methods and mechanisms for reforming the tax system in the transformation period. Under the looming need drastic changes of the current tax system of Ukraine and its adaptation to the requirements of European legislation.

The article explores the meaning and characteristics of the modern tax system in Ukraine, formed the main areas of reform and improvement of basic types of taxes.

Keywords: tax system, tax policy, tax burden, tax reform, European integration.

УДК 330.322.011

Здобувач А.В. Яблонська –
Львівський ДІНТУ ім. В'ячеслава Чорновола

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Урахування ризику під час господарської діяльності економічних суб'єктів у ринкових умовах є необхідною передумовою для їх ефективного розвитку. Для цього потрібно проводити системну роботу щодо своєчасного виявлення джерел загроз, вибору оптимальних методів управління ризиком, від дії факторів ризику та зменшення ймовірності настання несприятливих для виробництва подій.

Ключові слова: інвестиційні ризики, інвестиційний менеджмент.

Постановка проблеми. В Україні стримулювальним фактором для збільшення капіталовкладень в інвестиційні проекти протягом багатьох років залишається високий рівень ризику вкладання інвестиційних ресурсів, який сприяв зростанню недовіри до нашої держави. Невизначеність економічної ситуації на ринку призводить до ймовірності відхилення фактичних результатів реалізації економічного рішення щодо інвестиційних проектів від інвестиційних планів, оскільки потенційний прибуток, отриманий від інвестицій, обраховується теоретично і не може досягнути увесь перелік можливих економічних, політичних і природних чинників. Економічний розвиток та зростан-